

FINANSOWANIE I POZIOM ZWROTU WYDATKÓW PONIESIONYCH NA ROZPOCZĘCIE DZIAŁALNOŚCI AGROTURYSTYCZNEJ NA LUBELSZCZYŹNIE

Jan Zawadka

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Streszczenie. Celem pracy jest ukazanie źródeł finansowania, wysokości oraz poziomu zwrotu wydatków poniesionych na rozpoczęcie przedsięwzięć związanych ze świadczeniem usług agroturystycznych. Badania przeprowadzono wśród 60 właścicieli gospodarstw agroturystycznych świadczących swoje usługi na terenie Lubelszczyzny. Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny. Z przeprowadzonych badań wynika, że dominującym motywem podejmowania działalności agroturystycznej jest chęć uzyskania dodatkowego dochodu. Kwaterodawcy wydatki związane z rozpoczęciem tej działalności pokrywają najczęściej z własnych oszczędności. Są one stosunkowo niewielkie – w 80% przypadków poniżej 20 tys. zł, jednak na ich zwrot trzeba czekać minimalnie 2–3 lata.

Słowa kluczowe: działalność agroturystyczna, wydatki, zwrot wydatków, lubelskie

WSTĘP

Województwo lubelskie jest jednym z większych obszarowo regionów kraju, wyróżniającym się znacznymi zasobami naturalnymi, kulturowymi i społeczno-gospodarczymi. Należy do ważnych regionów rolniczych, a jednocześnie jest jednym z najbiedniejszych regionów w Unii Europejskiej. Ponad połowa ludności mieszka na wsi – 53% (w kraju 38%). W gospodarstwach domowych związanych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego zamieszkuje 1053 tys. osób, tj. 48% ludności województwa.

Zgodnie z kryteriami przyjętymi w polityce regionalnej Unii Europejskiej, Lubelszczyzna jest „obszarem problemowym”¹. Mimo relatywnie korzystnych warunków do

Adres do korespondencji – Corresponding author: Jan Zawadka, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: jan_zawadka@sggw.pl

¹Definicja obszarów problemowych, mimo powszechnego używania tego pojęcia, nie została jednoznacznie określona. Najczęściej za obszary problemowe uważa się obszary charakteryzujące się niskim poziomem rozwoju gospodarczego, wykazujące słabą dynamikę rozwoju i cechujące się występowaniem negatywnych skutków społecznych procesu przemian [Churski 2008].

produkcji rolnej (wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynosi 74,1 pkt, przy średniej dla Polski 66,6 pkt), znacznych zasobów pracy i kapitału, a także unikalnych walorów krajobrazowych, region ten charakteryzuje się jednym z najniższych w kraju poziomem produktu krajowego brutto (PKB) na 1 mieszkańca. W 2007 roku wartość ta wynosiła 20 913 zł i stanowiła około 67,7% średniego poziomu dla Polski [Produkt... 2009].

Mimo wyraźnej specjalizacji w wybranych gałęziach produkcji, np. chmiel, tytoń, owoce, rolnictwo Lubelszczyzny ma generalnie charakter ekstensywny. Nie jest ono konkurencyjne w stosunku do rolnictwa innych regionów, a także w porównaniu do innych krajów Unii Europejskiej. Rolnictwo i obszary wiejskie regionu są natomiast sferą o dużym nagromadzeniu problemów i barier, często wymagających rozwiązań systemowych, wykraczających poza możliwości finansowe budżetu regionalnego.

Rolnictwo stanowi na Lubelszczyźnie jeden z najważniejszych działów gospodarki. Świadczą o tym duże zasoby ziemi (71,1% ogólnej powierzchni województwa to użytki rolne), wysoki udział ludności zatrudnionej w rolnictwie (36,2% ogółu zatrudnionych w województwie w 2008 r.; kraj – 15,6%, UE – około 5%). Wskaźnik zurbanizowania wynosi jedynie 46,7% (dla Polski około 61,5%) jest to najslabiej zurbanizowany region w Polsce. Wysoki poziom zatrudnienia w rolnictwie hamuje transfer postępu technologicznego do gospodarstw rolnych. Bardzo ograniczona liczba alternatywnych źródeł dochodu oraz niskie kwalifikacje znacznej części pracujących w rolnictwie wpływają również na wysoką pracochłonność produkcji i niskie dochody ludności rolniczej. Niekorzystna struktura agrarna, wysokie bezrobocie zarówno aktualnie rejestrowane, jak i ukryte (utajone) również przemawiają za uznaniem województwa lubelskiego za obszar problemowy. Taka sytuacja obszarów wiejskich Lubelszczyzny skłania, a czasem zmusza właścicieli gospodarstw rolnych do poszukiwania alternatywnych źródeł dochodu, a tym samym do dywersyfikacji prowadzonej przez siebie działalności [Program... 2004]. Jednym z tych sposobów jest świadczenie usług agroturystycznych.

Lubelszczyzna to region o znacznych możliwościach rozwoju agroturystyki, warunkowanych dużą atrakcyjnością i różnorodnością środowiska przyrodniczego. Na tym terenie znajdują się dwa parki narodowe oraz liczne parki krajobrazowe. Region lubelski to teren bogaty również w walory uzdrowiskowe. Przełożyło się to na powstanie dwóch uzdrowisk: w Nałęczowie i Krasnobrodzie. Podkreślić tu należy również bogactwo walorów kulturowych oraz kultywowane rzemiosło ludowe. Atrakcyjność turystyczną Lubelszczyzny dostrzegają również sami turyści. Świadczy o tym znaczna liczba osób odwiedzających ten region, który dla wielu jest obszarem nieznanym, a mającym ogromne walory poznawcze.

CELE I METODYKA BADAŃ

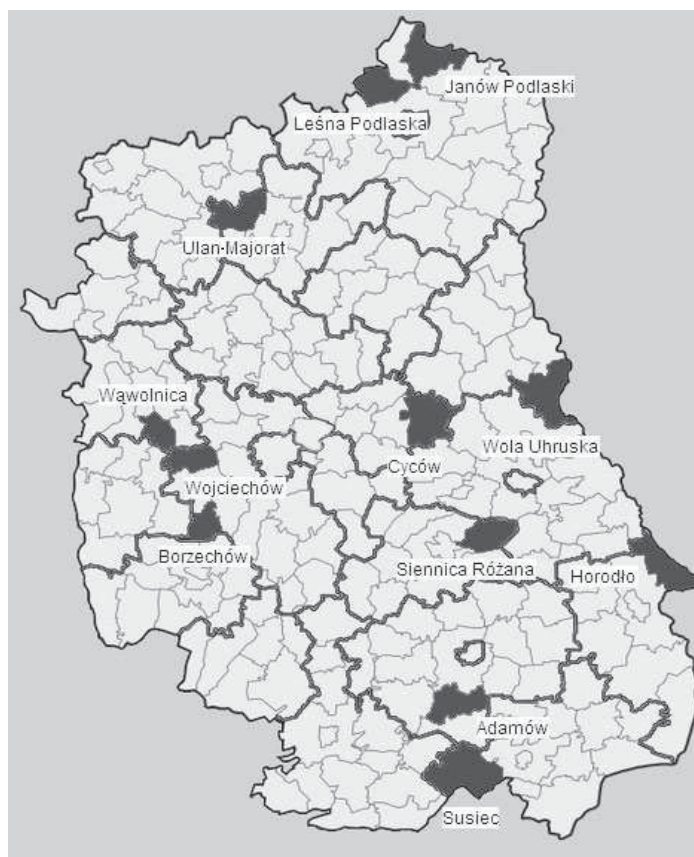
Celem badań było poznanie i ukazanie źródeł finansowania, z których pochodziły środki na przystosowanie gospodarstwa, budynku mieszkalnego oraz jego otoczenia do przyjęcia gości, a także zaprezentowanie wysokości poniesionych kosztów oraz poziomu ich zwrotu. W badaniach zainteresowano się również motywami, jakimi kierowali się gospodarze rozpoczynając świadczenie usług agroturystycznych.

Badaniami empirycznymi przeprowadzonymi w miesiącach letnich 2009 roku objęto 60 właścicieli gospodarstw agroturystycznych świadczących swoje usługi na terenie 12 gmin wiejskich Lubelszczyzny. Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu.

CHARAKTERYSTYKA BADANEGO TERENU

Właściciele badanych gospodarstw prowadzili swoją działalność na terenie 12 gmin wiejskich województwa lubelskiego. Były nimi: Adamów, Borzechów, Cyców, Horodło, Janów Podlaski, Leśna Podlaska, Siennica Różana, Susiec, Ulan-Majorat, Wąwolnica, Wojciechów i Wola Uhruska. Ich rozmieszczenie zaprezentowano na rysunku 1.

Największą i jednocześnie najliczniej zaludnioną spośród badanych gmin w 2008 roku był Susiec – odpowiednio 191 km² i 7,7 tys. mieszkańców. Najmniejsza była Wą-

Rys. 1. Rozmieszczenie badanych gmin
Fig. 1. Location of surveyed communes

Źródło: Opracowanie własne.
Source: Author's elaboration.

wolnica – 63 km², a najmniej liczna pod względem mieszkańców była gmina Borzechów (3,7 tys.). Gęstość zaludnienia wahała się między 78 os./km² w Wąwolnicy a 27 os./km² w Woli Uhruskiej. Były to wartości niższe od średniej dla województwa (86 os./km²), i dla kraju (118 os./km²). Najwięcej lasów było w gminie Susiec i pokrywały one 55% jej powierzchni. Najmniejszą wartością tego wskaźnika charakteryzował się Cyców – powierzchnia tej gminy zaledwie w 9% pokryta była lasami.

Wszystkie z analizowanych jednostek terytorialnych miały charakter rolniczy, co związane było ze znaczną powierzchnią użytków rolnych w każdej z nich. Susiec i Wola Uhruska charakteryzowały się najniższą wartością tego wskaźnika, Wojciechów i Borzechów natomiast najwyższą – ponad 80% powierzchni tych gmin to użytki rolne. Warto również zaznaczyć, że wskaźnik rolniczej jakości przestrzeni produkcyjnej w połowie badanych gmin znacznie przewyższał średnią wartość dla kraju (wynoszącą 66,6 pkt) oraz dla województwa lubelskiego (74,1 pkt). W tabeli 1 zaprezentowano podstawowe informacje dotyczące gospodarstw rolnych i rolnictwa w badanych gminach².

Średnia wielkość gospodarstwa w badanych gminach wahała się od 4,2 ha w Suścu do 8,5ha w Cycowie, dominowały więc gospodarstwa niewielkie. Udział nieprzekraczających 5 ha wahał się od 46,7% w Leśnej Podlaskiej do 77,4% w Wąwolnicy (średnio dla

Tabela 1. Podstawowe informacje dotyczące gospodarstw rolnych i rolnictwa w badanych gminach

Table 1. Main information concerning farms and agriculture in the communes

Gmina	Liczba indywidualnych gospodarstw rolnych	UR w ogólnej powierzchni gminy [%]	Struktura użytków rolnych [%]			Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej [pkt]
			grunty orne	łąki i pastwiska	sady	
Adamów	1437	56	79,0	19,3	1,7	79,8
Borzechów	901	84	92,0	3,7	4,3	81,5
Cyców	1785	79	67,6	30,4	2,0	65,4
Horodło	1408	71	82,6	16,5	0,9	98,0
Janów Podlaski	962	71	68,2	28,9	2,9	61,9
Leśna Podlaska	898	77	77,2	21,9	1,0	60,9
Siennica Różana	1040	69	89,8	8,8	1,4	80,8
Susiec	1866	41	88,5	11,2	0,3	59,8
Ulan-Majorat	1247	83	78,4	21,0	0,6	65,1
Wąwolnica	1048	75	79,0	10,1	10,8	85,6
Wojciechów	1464	88	92,9	3,1	4,1	98,3
Wola Uhruska	1024	45	61,7	37,9	0,4	57,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Regionalnych GUS i Instytutu Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach.

Source: Author's elaboration based on the CSO Regional Data Bank and the Institute of Soil Science and Plant Cultivation in Pulawy.

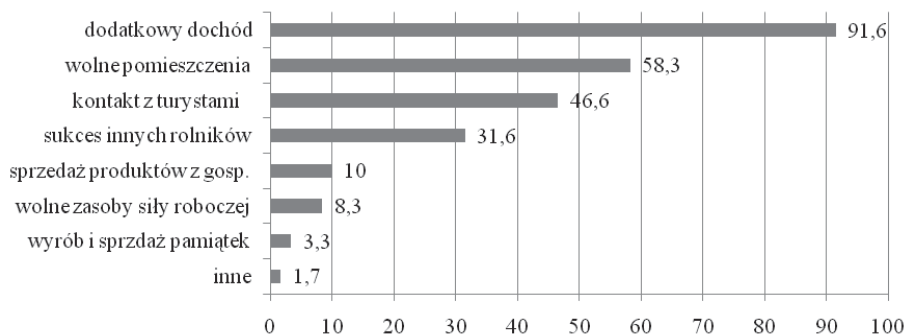
²Dane dotyczące liczby gospodarstw rolnych pochodzą z Powszechnego Spisu Rolnego w 2002 roku. Pozyskanie bardziej aktualnych danych okazało się niemożliwe z powodu nieposiadania szczegółowych informacji na ten temat przez większość urzędów badanych gmin. Dane dotyczące struktury użytków rolnych w poszczególnych gospodarstwach pochodzą natomiast z 2005 roku.

gmin 63,7%). Udział gospodarstw relatywnie dużych (powyżej 15 ha) wyniósł średnio 6,4%. Największy był w Janowie Podlaskim (12,6%) i Leśnej Podlaskiej (12,0%), natomiast w Adamowie i Suścu wyniósł 1%.

WYNIKI BADAŃ

Za prowadzenie działalności agroturystycznej w badanych gospodarstwach odpowiedzialne były najczęściej kobiety (prawie 75%). Właściciele to w większości osoby w wieku 40–49 lat (ponad 45% badanych) oraz 50–59 lat (około 30%), których gospodarstwa rolne nie były duże – najczęściej do 5 ha (zaledwie kilka o powierzchni przekraczającej 20 ha). W większości legitymowali się oni wykształceniem średnim – około 60% badanych. Ponad połowa respondentów od przynajmniej 5 lat gościła turystów w swoim gospodarstwie. Dość liczna była również grupa kwaterodawców, którzy dopiero zaczynali tego typu działalność – około 30% twierdziło, że usługi agroturystyczne świadczą od roku czy dwóch. Właściciele najstarszego stażem wśród badanych gospodarstw przyjmowali gości od 22 lat.

Na rysunku 2 przedstawiono motywy, jakimi kierowali się rolnicy podejmując działalność agroturystyczną. Najczęściej udzielaną odpowiedzią była chęć uzyskania dodatkowego dochodu. Twierdziło tak 55 gospodarzy. Również ważnym powodem (35 wskazań) okazała się chęć zagospodarowania wolnych, niewykorzystywanych pomieszczeń w budynku mieszkalnym. Dla 28 kwaterodawców powodem rozpoczęcia działalności agroturystycznej była między innymi możliwość kontaktu z turystami.

Rys. 2. Motywy podjęcia działalności agroturystycznej (w %)*

Fig. 2. Motives of starting agritourist activities (in %)

* badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

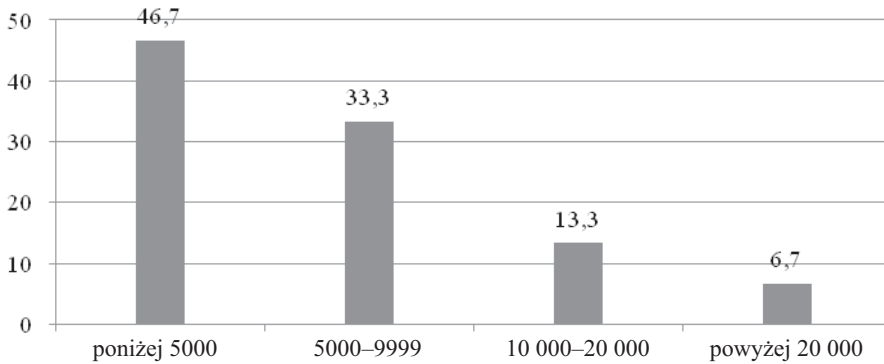
Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Warto zwrócić uwagę na istotną rolę efektu naśladownictwa. Prawie 1/3 z badanych osób wskazała sukces innych rolników jako znaczący argument przemawiający za rozpoczęciem świadczenia tego typu usług. Możliwość sprzedaży produktów z gospodarstwa rolnego czy wykorzystanie wolnych zasobów siły roboczej były ważnymi kwestiami tylko dla około 10% badanych. Co ciekawe, dla jednego z gospodarzy jedynym powodem

rozpoczęcia działalności agroturystycznej była możliwość pozyskiwania środków finansowych na jej rozwój.

Na rysunku 3 przedstawiono koszty, jakie ponieśli badani kwaterodawcy na rozpoczęcie działalności agroturystycznej.

Rys. 3. Wysokość wydatków poniesionych na rozpoczęcie działalności agroturystycznej (w PLN) przez właścicieli gospodarstw (w %)

Fig. 3. Size of expenses incurred on starting agritourist activity (in PLN) by the farms' owners (in %)

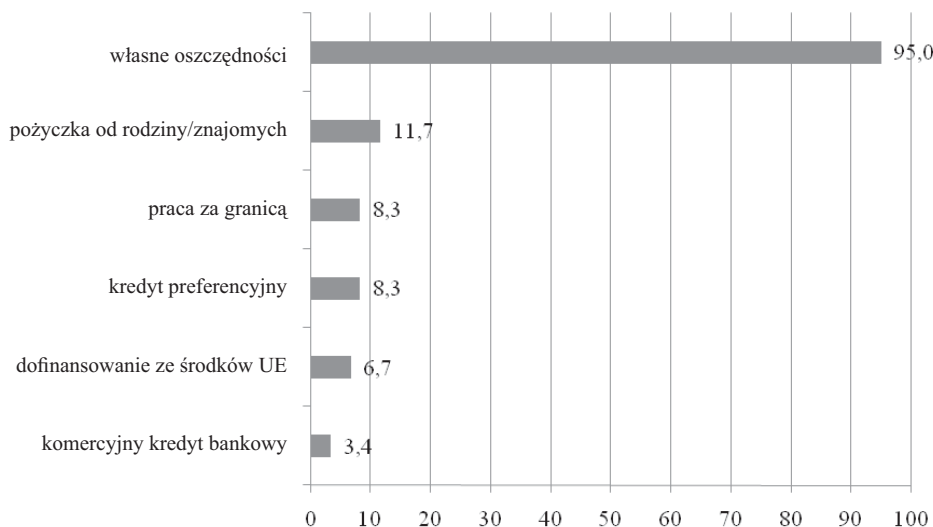
Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Prawie połowa z nich zainwestowała na ten cel poniżej 5 tys. złotych. Duża część (około 33%) twierdziła, że aby przyjąć gości, musiała ponieść koszty rzędu 5–10 tys. zł, a 13% badanych gospodarzy przeznaczyło na ten cel od 10 do 20 tys. zł. Inwestycje przekraczające 20 tys. zł poczyniło 4 z badanych kwaterodawców.

Źródła, z jakich rolnicy finansowali rozpoczęcie działalności agroturystycznej przedstawiono na rysunku 4. Wydatki związane z przystosowaniem własnego gospodarstwa rolnego, jego otoczenia oraz budynku mieszkalnego 95% badanych (częściowo lub w całości) pokryło z własnych, oszczędności (dla około 66% było to jedyne źródło finansowania rozpoczynanego przedsięwzięcia). Część badanych, która nie miała wystarczającej ilości środków własnych, musiała wspomóc się innymi źródłami: 7 osób zdecydowało się na pożyczkę od rodziny bądź znajomych, 5 kwaterodawców skorzystało z kredytu preferencyjnego. Natomiast 5 osób z badanej grupy wyznało, że fundusze potrzebne do rozpoczęcia tego typu działalności pozyskały m.in. dzięki pracy za granicą, z czego dla jednej z nich było to jedyne źródło finansowania omawianej działalności. Tak samo było w przypadku dwóch osób, które zaciągnęły na ten cel komercyjny kredyt bankowy.

Wśród badanych rolników niewielkie było wykorzystanie środków UE na cele związane z przyjmowaniem gości we własnym gospodarstwie. Jedynie 4 osoby wskazały, że pozyskały takie fundusze. W dwóch przypadkach były to środki finansowe pochodzące z programu SAPARD. Jeden z usługodawców skorzystał z programu „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” PROW, w którego cel działania wpisano działalność związaną z turystyką. Jedna z badanych osób wykorzystwała możliwość sfinansowa-

Rys. 4. Źródła finansowania rozpoczęcia działalności agroturystycznej (w %)*

Fig. 4. Financial sources for starting agritourist activity (in %)

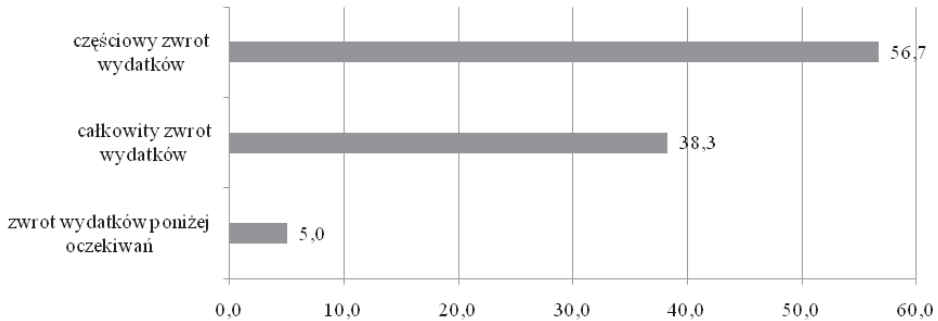
* badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

nia rozpoczęcia działalności agroturystycznej z Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” w ramach Priorytetu II – Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, działanie na rzecz różnicowania działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów.

Dla znaczącej części kwaterodawców głównym celem świadczenia usług agroturystycznych jest uzyskanie dodatkowego dochodu. Warto więc w tym miejscu ukazać stopień zwrotu wydatków poniesionych na tą działalność, co ukazano na rysunku 5. 38,3% badanych gospodarzy stwierdziło, że poniesione koszty zwróciły się i zaczęły generować zyski, a 56,7% deklaroowało jedynie częściowy zwrot nakładów. Sytuację tę można częściowo tłumaczyć faktem, że około 30% kwaterodawców usługi agroturystyczne świadczy niedługo (od roku lub dwóch) i na zysk musi jeszcze poczekać. Przypuszczenie to może potwierdzić fakt, iż kwaterodawcy – pytani, po jakim czasie nastąpił zwrot poniesionych nakładów – jako najkrótszy wskazywali okres 2–3 lat. Co ciekawe, jedna z badanych osób stwierdziła, że trwało to 22 lata. Innym powodem może być zbyt mała liczba odwiedzających, co może z kolei wynikać np. z mało atrakcyjnej oferty czy zbyt słabej promocji. 5% kwaterodawców zadeklarowało zwrot nakładów poniżej oczekiwanego poziomu. Przyczyny takiego stanu rzeczy dopatrywali się w: sezonowości popytu na świadczone usługi, braku promocji ze strony stowarzyszenia, pogorszeniu stanu zdrowia i braku możliwości dalszego przyjmowania turystów.

Rys. 5. Poziom zwrotu poniesionych wydatków na rozpoczęcie działalności agroturystycznej w opinii badanych (w %)

Fig. 5. Level of reimbursement of expenses incurred on starting agritourist activity in the respondents' opinion (in %)

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Dla większości osób domniemanym powodem prowadzenia działalności agroturystycznej jest zysk. Powszechnie traktuje się ją jako możliwość dywersyfikacji źródła dochodu osiąganego przez osoby prowadzące gospodarstwo rolne, z którego dochody przestały być już satysfakcjonujące. Do dywersyfikacji źródeł dochodu oraz poszukiwania i podejmowania pozarolniczych przedsięwzięć celem poprawy sytuacji materialnej mieszkańców wsi motywuje, a czasem zmusza obecnie panujący kryzys gospodarczy, który odcisnąwszy piętno na globalnej gospodarce, nie ominął obszarów wiejskich i rolnictwa. Opinię tę potwierdziły przeprowadzone badania. 91% respondentów wskazało właśnie dodatkowy dochód jako motyw rozpoczęcia świadczenia usług agroturystycznych w swoim gospodarstwie. Dodatkowym bodźcem okazała się chęć zagospodarowania wolnych, niewykorzystywanych pomieszczeń w budynku mieszkalnym. Jedną z przyczyn pojawienia się takich pomieszczeń może być niewątpliwie ujemne saldo migracji oraz ujemny przyrost naturalny na terenach wiejskich woj. lubelskiego. Warto zaznaczyć, że nie mniej istotnym motywem podejmowania tego typu działalności jest chęć kontaktu z osobami odwiedzającymi dane gospodarstwo.

Wydatki, jakie ponieśli gospodarze na rozpoczęcie działalności agroturystycznej były w zdecydowanej większości stosunkowo niewielkie. W 80% przypadków nie przekraczały one 10 tys. zł, 66% badanych pokryło je całkowicie z własnych oszczędności. Zadziwiający jest fakt, że spośród badanej grupy jedynie 4 osoby wspomogły się funduszami UE. Środki strukturalne dają szerokie możliwości dywersyfikacji dochodu przez osoby zamieszkujące tereny wiejskie i tak mała liczba wskazań tego źródła finansowania działalności agroturystycznej świadczy o niedostatecznym wykorzystaniu tego typu instrumentów. Jednym z powodów jest tu niewątpliwie nadmierna „biurokracja” towarzysząca staraniom o pozyskanie funduszy unijnych. Wielu zniechęca również fakt, że pieniądze przyznawane są często jako refundacja kosztów, a to oznacza, że całkowite obciążenie finansowe spoczywa na zainteresowanym, który później może starać się o zwrot, najczęściej tylko części, poniesionych nakładów. Wydaje się, że znacznie więk-

sza powinna być aktywność osób podejmujących tego typu działalność w zakresie pozyskiwania środków pochodzących z Unii Europejskiej. Przyczyniać powinni się do tego m.in. pracownicy ODR. Zdecydowanie częściej powinny być wykorzystywane również kredyty preferencyjne z dopłatami Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa do ich oprocentowania.

Warto również zaakcentować, że nawet niewielkie wydatki poniesione na rozpoczęcie działalności agroturystycznej nie zwracają się od razu. Kwaterodawcy, którym udało się to najszybciej, jako niezbędny wskazywali okres 2–3 lat. Stąd też osoby świadczące usługi agroturystyczne od niedawna stwierdzają najczęściej jedynie częściowy zwrot poniesionych wydatków. Na ten stan rzeczy wpływa oczywiście zbyt mała liczba osób korzystających z wypoczynku w poszczególnych gospodarstwach, co może mieć związek m.in. ze zbyt mało atrakcyjną ofertą, niewystarczającą promocją oraz sezonowością popytu na usługi agroturystyczne. Pożądanym działaniem podejmowanym przez właścicieli gospodarstw powinna więc być próba złagodzenia efektu sezonowości przez poszerzenie oferty świadczonych usług za sprawą zaproponowania turyście atrakcji, z których mógłby korzystać nawet w miesiącach zimowych.

PIŚMIENNICTWO

- Bank Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego.
Churski P., 2008. Obszary problemowe w Polsce z perspektywy celów polityki regionalnej Unii Europejskiej. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
Produkt Krajowy Brutto w województwie lubelskim w 2007 r., 2009. Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin.
Program zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich województwa lubelskiego. Tom I. Diagnoza i prognoza rozwoju, 2004. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach, Lublin.
Sznajder M., Przezbórska L., 2006. Agroturystyka. PWN, Warszawa.
Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej, 2007. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa, Puławy.

FUNDING AND LEVEL OF REIMBURSEMENT OF EXPENSE INCURRED ON STARTING AGROTOURISM ACTIVITY IN LUBLIN PROVINCE

Abstract. The aim of the paper was to show funding sources, amount and level of reimbursement of expenses incurred to launch projects related to rural tourism services. The study was conducted among 60 owners of agritourism farms providing their services in Lublin region. Diagnostic survey was used as a method. The studies show that the dominant motive of running agritourism is desire for obtaining an additional income. Owner's expenses related to the start of this activity cover most of his savings. They are relatively small – at 80% of cases below 20 thousand PLN, but on their reimbursement takes place at least 2–3 years.

Key words: rural tourism activities, expenses, reimbursement of expenses, Lublin province

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 26.04.2010